

Tillsynsåret 2023

Överförmyndare

Länsstyrelsen
Stockholm

Titel: Tillsynsåret 2023 - Överförmyndare
Författare: Länsstyrelsen Stockholm
ISBN: 978-91-7937-285-9
Diarienummer: 10505-2024
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Mostphotos.com

Inledning

Ni som jobbar med tillsyn av förmyndare, gode män och förvaltare är viktiga för att säkerställa rättssäkerhet och likabehandling för personer med begränsade möjligheter att bevaka sina egna intressen. Syftet med vår tillsyn är att upptäcka, påtala och se till att ni åtgärdar de brister som finns i verksamheten. Vår tillsyn är ett led i att skydda de enskilda personer som samhället har åtagit sig att skydda från att lida rättsförluster. Vårt mål är också att vår tillsyn ska fungera både förebyggande och rådgivande och vill därför med den här rapporten lyfta några frågor som vi återkommande sett under våra inspektioner 2023.

Vi som arbetar med överförmyndartillsyn på Länsstyrelsen i Stockholm har sammanfattat det gångna året. Vi har under 2023 besökt 25 av våra 27 överförmyndare och vi vill nu dela med oss av det vi sett.

Under året har inflödet av begäran om rådgivning från er ökat. Vi ser att komplexiteten i ärendena är genomgående hög och vi uppskattar att ni vänder er till oss med era frågor.

Vi uppmanar er att fortsatt vända er till oss för råd och stöd på:
kommun.och.stiftelsetillsyn.stockholm@lansstyrelsen.se

Tack för det gångna året och på återseende!

Anton Tysklind, Lisa Wellenius, Malin Åberg och Maria Askerlund.

Enheten för kommun- och stiftelsetillsyn

Länsstyrelsen Stockholm

Nationell tillsynsplan

Länsstyrelserna har nationellt beslutat om en tillsynsplan för åren 2023–2024. Tillsynsplanen innehåller följande fokusområden, vilket också speglas i våra tillsynsrapporter.

- Kontrollera att överförmyndarens granskning av redovisningshandlingar genomförs på ett korrekt vis. Länsstyrelsen ska därvid särskilt granska överförmyndarens kontroll av att överförmyndarspärrear finns på bankkonton.
- Särskilt kontrollera överförmyndarens handläggning och tillsyn i ärenden där överförmyndaren nyligen har samtyckt till överlåtelse av fast egendom eller nyttjanderätt till fast egendom.
- Kontrollera överförmyndarnas hantering av ärenden där det finns en god man förordnad enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken (FB) och särskilt de ärenden där en god man är förordnad med anledning av att omyndiga lånat ut pengar till anhörig.
- Särskilt granska hur överförmyndare ändrar arvodesbeslut samt hanterar överklaganden av dessa beslut.

Vad vi har noterat under året

Vi har nedan sammanfattat de vanligaste bristerna vi sett under årets inspektioner. Se det som ett stöd för ert fortsatta arbete när ni ser över era rutiner och jobbar vidare i er handläggning.

Ändringar av beslut

I flera kommuner har vi i våra inspektioner 2023 stött på brister när det kommer till ändring av arvodesbeslut och när det kommer till att skicka vidare överklagade beslut till tingsrätten. Vi vill uppmana er att ha tydliga rutiner när det gäller ändring av beslut och att det följer förvaltningslagens bestämmelser.

I det här avsnittet redogör vi för olika typer av ändringar som kan göras och förutsättningarna för dem. Oavsett vilken typ av ändring ni gör i ett beslut är det viktigt att ni har lagstöd för ändringen. På det nya beslutet ska det tydligt framgå att beslutet har ändrats, vad som ändrats och enligt vilken bestämmelse beslutet har ändrats.

Rättelse i beslut

Om ett beslut innehåller en uppenbar felaktighet som beror på ett skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende får detta rättas. Se 36 § förvaltningslagen (2017:900) (FL). Det handlar då om uppenbara felaktigheter som exempelvis ett felstavat namn eller ett felaktigt summerat

belopp. Det ska med normal iakttagelseförmåga gå att upptäcka felet. Det kan till exempel handla om att en parts namn är felstavat, att året 1895 har angetts istället för 1995 eller att beslutande myndighet har räknat ihop summan 1500 och 8500 till 11 000 kronor.

36 § FL får inte användas för att ändra felaktigheter i beslutets innehåll som beror på bristfällig utredning, felaktig faktabedömning eller oriktig rättstillämpning.

Om du vill läsa mer, se 36 § FL samt Lundmark & Säfsten, Förvaltningslagen: en kommentar (9 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 36 §.

Ändring i ett felaktigt beslut

Om en myndighet anser att ett beslut är felaktigt får det ändras om felaktigheten beror på nytillkomna omständigheter eller någon annan anledning. Beslut som är gynnsamt för den enskilda får dock bara ändras till den enskildes nackdel om det framgår av beslutet eller föreskrifter som det grundats på att det finns ett förbehåll om ändring, att tvingande säkerhetsskäl kräver det eller om felaktigheterna beror på oriktiga eller vilseledande uppgifter som en part lämnat (37 § FL).

Detta innebär exempelvis att ett arvodesbeslut som har expedierats till parterna och som av misstag fastställer att kommunen ska stå för arvodet, normalt inte får ändras på så sätt att huvudmannen istället ska bekosta arvodet. En sådan ändring av arvodesbeslutet skulle innebära en ändring till nackdel för huvudmannen och får bara ändras under de omständigheter som redogjorts för ovan.

Det finns också en skyldighet för myndigheten att ändra ett beslut om är uppenbart felaktigt i ett väsentligt hänseende (38 § FL). Detta innebär en förlängning av 37 § där det i vissa fall är så uppenbara fel som har en väsentlig betydelse och att myndigheten därför ska ändra dem.

Förutsättningarna för att ändra ett beslut till nackdel för en enskild gäller även vid tillämpning av 38 § FL.

Varken 36 eller 37 §§ FL kan användas för att ompröva beslut som överklagats. Dessa paragrafer har ett syfte att vara processekonomiska och se till att beslut blir riktiga utan att behöva besvara domstolarna för att korrigera felaktigheter i sak i det ursprungliga beslutet. För överklagade beslut gäller 38 och 39 § FL. För mer om överklagade beslut, se nedan under rubriken ”överklagade beslut”.

Om du vill läsa mer, se 36 och 37 §§ FL samt Lundmark & Säfsten, Förvaltningslagen: en kommentar (9 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 36 och 37 §§.

Överklagade beslut

Om ett myndighetsbeslut överklagas kan myndigheten ändra beslutet om det uppfyller de kriterier som ställs upp i 38 § FL. Förutom att kraven i 38 § FL ska vara uppfyllda för att kunna ändra beslutet får inte heller överklagandet med tillhörande handlingarna redan lämnats över till den överprövande instansen, exempelvis tingsrätten (39 § FL).

Om inte överklagandet avvisas för att det kommit in för sent ska överklagandet lämnas över till överinstansen skyndsamt. Om beslutet ändras enligt 39 § FL ska även det nya beslutet skickas vidare till överinstansen. Överklagandet ska anses omfatta det nya beslutet. Enligt JO ligger det i sakens natur att detta överlämnande måste ske utan dröjsmål och JO har vid flera tillfällen uttalat att tiden som regel inte bör överstiga en vecka (se bl.a. JO 1995/96 s. 314)

Om du vill läsa mer, se 39 § FL, Lundmark & Säfsten, Förvaltningslagen: en kommentar (9 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 39 § samt JO 1995/96 s. 314.

Motivering av beslut

Länsstyrelsen har under årets inspektioner ofta noterat att överförmyndarens beslut antingen saknar eller innehåller bristfälliga motiveringar. Vi vill därför framhålla vikten av att ni motiverar era beslut. Kom ihåg att även beslut om bland annat arvoden och uttagsmedgivanden är beslut som enligt förvaltningslagens mening kräver en motivering.

Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska, förutom i vissa undantagssituationer, innehålla en klagörande motivering. Det enda undantaget från motiveringsskyldigheten är om det är uppenbart obehövligt (32 § FL). En motivering ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för myndighetens ställningstagande. I förarbetet till bestämmelsen framgår att motiveringsskyldigheten i praktiken gäller för alla beslut som är överklagbara. Det framgår också att undantagsregeln från motiveringsskyldigheten ska tolkas snävt. Det ska vid en objektiv bedömning framstå som självklart för myndigheten att någon motivering inte är behövlig (prop. 2016/17:180 s. 186 ff.)

Hur omfattande en motivering behöver vara bör överförmyndaren bedöma utifrån vilken typ av beslut det rör sig om. I enklare beslut torde motiveringen enligt Länsstyrelsens mening kunna vara relativt kortfattad.

Om du vill läsa mer, se 32 § FL, prop. 2016/17:180 s.186ff, samt Lundmark & Säfsten, Förvaltningslagen: en kommentar (9 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 32 §§.

Lämplighetsbedömningar

I vår tillsyn har vi oftare börjat notera ärenden där en närstående förordnas till tillfällig god man enligt 11 kap. 2 § FB. Det är inte ovanligt att dessa situationer uppstår när ett barn har del i samma dödsbo som sin förälder eller när en huvudman har del i samma dödsbo som sin ställföreträdare.

Den person som blir god man ska vara rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig (11 kap. 12 § FB). Av förarbetena framgår att personen, utöver att vara allmänt lämplig, även ska vara bedömas lämplig för det aktuella uppdraget (prop. 2013/14:225 s. 44).

Länsstyrelsen vill därför särskilt framhålla att överförmyndarens lämplighetsprövning måste handla om mer än att bedöma om en föreslagen god man är allmänt lämplig. En tillfällig god man måste opartiskt kunna bevaka huvudmannens eller barnets rätt och agera därefter. Det är viktigt att överförmyndaren gör erforderliga lämplighetsprövningar i varje enskilt fall.

Om du vill läsa mer, se 11 kap. 12 § FB, prop. 2013/14:225 s. 42ff samt Wallin, Vängby m.fl., Föräldrabalken: en kommentar (2 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 11 kap. 12 § FB.

Bevakning av arvskiften

Gode mäns och förmyndares verksamhet står under överförmyndarens tillsyn (se 12 kap. 9 § FB).

Vid våra inspektioner stöter vi inte sällan på ärenden gällande arvskiften som överförmyndaren har tappat bevakning på. Vi vill därför påminna om att en god man eller förmyndare som bevakar en huvudmans eller underårigs rätt i ett dödsbo ska se till att bodelning och skifte förrättas så snart som möjligt, om det inte ingås ett avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo. Skiftas inte ett dödsbo inom sex månader från det att bouppteckningen förrättades och har avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo inte heller ingåtts, ska förmyndaren eller gode mannen inom denna tid lämna en redogörelse till överförmyndaren om anledningen till att dödsboet inte har skiftats. En sådan redogörelse ska därefter och till dess att dödsboet har skiftats eller ett avtal om sammanlevnad i oskiftat bo ingåtts lämnas var sjätte månad, om inte överförmyndaren bestämmer någon annan tid (15 kap. 2–3 §§ FB).

Det är viktigt att överförmyndaren har gode rutiner för bevakning av dessa ärenden.

Granskning av årsräkningar

Under året har vi stött på akter där vi ansett att granskningen av en eller flera årsräkningar varit bristfällig. Det har bland annat handlat om att en årsräkning inte innehållit de uppgifter som lagen kräver, att det inte noterats på årsräkningen att granskningen är genomförd eller att stora korrigeringar av

uppgifter i årsräkningar har gjorts utan att återkoppla till ställföreträdaren på något vis innan granskningen slutförts.

Ofullständiga årsräkningar

Gode män, förvaltare och förmyndare ska, före den 1 mars varje år, i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under gode mannens förvaltning. Årsräkningen ska avges på heder och samvete. I årsräkningen ska anges den enskildes tillgångar och skulder vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare ska en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Av årsräkningen ska särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle eller nytta i övrigt (13 kap 14 § och 14 kap 15 § FB).

Om en årsräkning inte innehåller några uppgifter om vilka tillgångar och skulder som gode mannen förvaltat, eller om den inte innehåller uppgifter om vilka inkomster och utgifter huvudmannen haft, uppfyller den enligt Länsstyrelsens mening inte lagens krav på en årsräkning. Om nämnden inte fått in en komplett årsräkning bör nämnden begära in en sådan från gode mannen.

Om du vill läsa mer, se 13 kap. 14 och 14 kap. 15 § FB § FB, samt Wallin, Vängby m.fl., Föräldrabalken: en kommentar (2 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 13 kap. 14 § FB och 14 kap. 15 § FB.

Korrigerig av årsräkningar

En årsräkning ska avges på heder och samvete (13 kap. 14 § och 14 kap. 15 § FB). En uppgift som inte stämmer i årsräkningen kan bedömas som osant intygande och därför medföra straffansvar (15 kap. 11 § Brb). Därför är det viktigt att överförmyndaren inte gör för stora ändringar i de uppgifter som ställföreträdaren uppgett i årsräkningen utan att låta denne intyga de uppgifterna innan granskningen är slutförd.

Ur JO:s beslut med dnr 5955–2009 följer:

”Rättelser av förteckningar och årsräkningar görs i sådan utsträckning att det kan vara svårt att se vilken som är överförmyndarens respektive ställföreträdarens uppfattning. Detta kan medföra att det inte alltid står helt klart vilket belopp ställföreträdaren tar ansvar för. Även om det av handlingarna framgår att ett visst belopp ska föras in i årsräkningen måste överförmyndaren se till att ställföreträdarens underskrift omfattar ”rätt” belopp. Om för stora ändringar görs utan medverkan av ställföreträdaren är det risk att straff- och skadeståndsansvaret urholkas. Det är i dessa fall bättre att ställföreträdaren ombeds att ge in en skriftlig komplettering.”

Att upprätta en årsräkning är ställföreträdarens uppgift, överförmyndarens uppgift är att granska den. I första hand bör överförmyndaren därför begära

att ställföreträdaren ger in korrigeringar. Om redovisningen ändå brister bör överförmyndaren överväga att granska årsräkningen med anmärkning. Om ni ändå väljer att göra korrigeringar ska ställföreträdaren ges tillfälle att intyga uppgifterna på heder och samvete innan granskningen slutförs.

Om du vill läsa mer, se 13 kap. 14 och 14 kap. 15 § FB § FB, Wallin, Vängby m.fl., Föräldrabalken: en kommentar (2 juni 2023, Norstedts juridik), kommentaren till 13 kap. 14 § FB och 14 kap. 15 § FB samt JO dnr 5055-2009.

Ospecificerade tillgångsposter i årsräkningar

Under våra tillsynsbesök har vi noterat att årsräkningar ibland innehåller ospecificerade tillgångsposter. Det kan röra sig om tillgångar som är summariskt redovisade, till exempel ”fonder i x-banken” eller att huvudmannen har en tillgång i form av ”bostadsrätt”.

Enligt uttalanden i förarbetet är det inte tillräckligt att endast ange värdet på egendomen utan även egendomstyp och antal bör redovisas (se prop. 1993/94:251 s. 245).

Det ska av årsräkningen gå att följa hur egendomens värde har förändrats. Länsstyrelsen anser därför att tillgångarna i årsräkningen ska specificeras, exempelvis genom att bank, depå- eller kontonummer anges. Om huvudmannen äger en bostadsrätt bör det framgå av årsräkningen hur stor andel huvudmannen äger samt vilken bostadsrätt det rör sig om, exempelvis genom att ange bostadsrättsföreningens namn och lägenhetsnummer.

Dokumentation av överförmyndarspärar

För förordnande ställföreträdare är utgångspunkten att konton som tillhör huvudmannen är spärrade för ställföreträdaren, så kallad överförmyndarspär. Det innebär att det krävs att överförmyndaren ger sitt samtycke till att ställföreträdaren gör ett uttag. På ett ospärrat konto ska enbart finnas de pengar som behövs för huvudmannens uppehälle eller vården av hans egendom, exempelvis för att betala löpande räkningar. Övriga tillgångar ska vara spärrade för ställföreträdaren, se 14 kap. 8 § FB. Då föräldrar är förmyndare gäller istället 13 kap. FB vid förvaltningen och överförmyndarspärar regleras i 13 kap. 8 § FB.

I Länsstyrelsernas nationella riktlinjer framför vi rekommendationer om när överförmyndaren bör kontrollera överförmyndarspärar genom underlag från banken, till exempel vid granskning av förteckning och vid öppnande av nya konton.

Utöver detta rekommenderar Länsstyrelsen även att överförmyndaren genom en notering på förteckningen, årsräkningen, eller sluträkningen, alltid dokumenterar vilka konton som har överförmyndarspär. Det bör även framgå i akten hur och när detta har granskats av överförmyndaren.

Det är enligt Länsstyrelsens mening viktigt att överförmyndaren har goda rutiner gällande kontroll av överförmyndarspärar.

Om du vill läsa mer, se Länsstyrelsernas Nationella riktlinjer för överförmyndare – förordnade ställföreträdarens redovisning s. 23 och Nationella riktlinjer för överförmyndare – legala förmyndarens redovisning s. 20.

Notering om verkställd granskning

Överförmyndaren ska göra anteckning om verkställd granskning på förteckningar, årsräkningar och sluträkningar (16 kap. 4 § FB).

Om överförmyndaren vid granskningen eller annars finner anledning att rikta anmärkning mot förvaltningen ska en anteckning om anmärkningen enligt 16 kap. 5 § FB göras på den granskade handlingen. Av förarbetena till lagtexten (prop. 1993/94:251, s 281) framgår att det även bör framgå om granskningen inte föranlett någon anmärkning. Vi uppmanar därför alla kommuner att ha tydliga rutiner för notering om verkställd granskning och att det framgår vad granskningen kommit fram till.

Vi uppmanar er att fortsatt vända er till oss för råd och stöd på:
kommun.och.stiftelsetillsyn.stockholm@lansstyrelsen.se

Länsstyrelsen
Stockholm

www.lansstyrelsen.se/stockholm